

«ЕВТАНАЗІЯ» ЯК ПРИВІЛЕЙОВАНИЙ СКЛАД УМИСНОГО ВБИВСТВА: ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

«EUTHANASIA» AS A PRIVILEGED CORPUS OF MURDER: HUMANIZATION OF CRIMINAL JUSTICE IN UKRAINE

Яремко О.М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного права
юридичного факультету

Тернопільського національного економічного університету

У статті розкрито зміст поняття «евтаназія» та її основних форм. Вивчено законодавство та практику іноземних держав щодо правового регулювання евтаназії. Вказано на необхідність у контексті гуманізації кримінального законодавства України визнання «Евтаназії» як самостійного складу злочину. Сформульовано конструкцію складу злочину «Евтаназія» та вказано на особливості кваліфікації.

Ключові слова: евтаназія, вбивство особи на її прохання, активна евтаназія, пасивна евтаназія, вбивство з жалю, привілейоване вбивство, склад злочину, об'єктивні ознаки, суб'єктивні ознаки.

В статье раскрыто содержание понятия «эвтаназия» и ее основных форм. Изучено законодательство и практику иностранных государств относительно правового регулирования эвтаназии. Указано на необходимость в контексте гуманизации уголовного законодательства Украины признания «Эвтаназии» как самостоятельного состава преступления. Сформулировано конструкцию состава преступления «Эвтаназия» и указаны особенности квалификации.

Ключевые слова: эвтаназия, убийство лица по его просьбе, активная эвтаназия, пассивная эвтаназия, убийство из милосердия, убийство привилегированное, состав преступления, объективные признаки, субъективные признаки.

The article has explored the meaning of «euthanasia» and its basic forms. It has been studied law and practices of foreign countries on the legal regulation of euthanasia. It has been stated the necessity in the context of humanization of criminal legislation of Ukraine to recognize «euthanasia» as a separate crime. It has been formulated the corpus of the «Euthanasia» offense and indicated the features of its qualification.

Key words: euthanasia, killing a person at his request, active euthanasia, passive euthanasia, the killing because of the pity, privileged murder, corpus of crime, objective signs, subjective symptoms.

Постановка проблеми. Щороку в Україні помирають 100 тисяч онкохворих пацієнтів, з-посеред яких лише 5 тисяч осіб отримують підтримку від держави у вигляді знеболювальних препаратів. Інші ж, через державне недофінансування та неплатоспроможність їхніх родин, помирають у страшних муках [1]. У результаті неефективної економічної політики в сфері медицини, а також відсутності розвитку паліативної та хоспісної допомоги, спрямованої на покращення якості життя та полегшення страждань пацієнтів із різними нозологічними формами хронічних невиліковних хвороб (переважно в термінальному періоді прогресування), непоодинокими в Україні є випадки діянь, що охоплюються поняттям «евтаназія», тобто спричинення смерті невиліковно хворому на його прохання.

Переконані, співчуття до приреченого тяжкою хворого на смерть не є підставою легалізації евтаназії, так як її узаконення призведе до «баналізації» добровільної смерті, проте, має обов'язково враховуватися як законодавцем, так і правозастосовцем задля гуманізації кримінальної юстиції сучасної України.

Стан дослідження. В Україні на сьогоднішній день практично відсутні наукові праці, котрі б повно та об'єктивно розкривали правовий аспект евтаназії в рамках кримінального права. Існуючі в цій галузі дослідження носять фрагментарний характер і розкривають лише окремі питання проблеми. Серед них варто відзначити праці таких українських юристів-науковців, як: В. Ворони [2], О. Грандо [3], Грищука В. [4], І. Новітської [5], М. Сергачова [6], Є. Стрельцова [7], М. Чорнобрового [8] та інших. Відповідно немає й ґрун-

товних наукових розвідок евтаназії як привілейованого складу умисного вбивства.

Евтаназія як убивство на прохання потерпілого (убивство з жалю), безсумнівно, повинна і є кримінальною караною, але в той же час заслуговує на поблагливість з боку українського суспільства: кримінальна відповідальність за неї має бути значно м'якша, ніж того варта особа за звичайне умисне вбивство. Відповідно, метою даного дослідження є розкриття необхідності «Евтаназії» як привілейованого складу умисного вбивства в контексті гуманізації кримінального законодавства та практики України. Меті сприяло вирішення наступних завдань: 1) висвітлення теоретичних основ поняття «евтаназія» та її основних форм; 2) дослідження законодавчого закріплення та практичної реалізації евтаназії у правових системах іноземних держав; 3) здійснення критичного аналізу законодавства України, що охороняє життя людини; 4) формулювання конструкції «Евтаназія» як самостійний склад злочину та розкриття особливостей кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Евтаназія (грец. εὖ – добре + грец. θάνατος – смерть) – практика припинення (або скорочення) лікарем життя людини, яка страждає невиліковним захворюванням, відчуває нестерпні страждання, на задоволення прохання хворого в безболісній або мінімально болісній формі з метою припинення страждань [9].

У науковій літературі зустрічається різноманітна видова класифікація евтаназії. Зокрема, її поділяють на: 1) «евтаназію», «добровільну евтаназію» та «примусову евтаназію»; 2) «активну» і «пасивну»; 3) «пози-

тивну» і «негативну»; 4) «метод відкладеного шприцу» і «метод наповненого шприцу»; 5) «медикотаназію», «фтоназі» («пасивну евтаназію») і «активну евтаназію»; 6) «активну», «пасивну» та «автоевтаназію» тощо [10]. В юриспруденції найбільш вживаним є критерій поділу евтаназії за способом її здійснення:

1) активна (позитивна чи «метод наповненого шприцу») – застосування до невиліковно хворого спеціальних засобів чи інших дій, що тягнуть за собою швидке і безболісне настання смерті, згідно його рішення;

2) пасивна (негативна чи «метод відкладеного шприцу») – відмова від заходів, що сприяють підтриманню життя хворого, за умови, що він самостійно прийняв таке рішення, тобто полягає у припиненні надання спрямованої на продовження життя медичної допомоги, яка прискорює настання природної смерті [11].

Позиції держав щодо легалізації евтаназії розділилися. Неоднозначна юридична оцінка цього явища в законодавстві низки закордонних держав обумовлена насамперед полярністю сприйняття евтаназії громадськістю з медичної та духовно-етичної точки зору, а також особливостями національних, релігійних, моральних традицій та історичного досвіду. Перша група держав вважає, що евтаназія є умисним вбивством, тому не слід розрізняти ці два поняття (Росія, Казахстан, Таджикистан, Литва, Куба, Андорра, Албанія та ін.). Друга – переконана у необхідності заборони лише активної евтаназії, а решту різновидів евтаназії легалізувати (Нідерланди, Північна територія Австралії, штат Орегон у США). Третя ж група держав вимагає легалізації евтаназії (Голландія, Бельгія, Люксембург, Швейцарія, окремі штати США та ін.) [12, с. 92].

У той же час в країнах, що засуджують евтаназію, спостерігаємо дві позиції законодавчого відображення кримінальної відповідальності за неї: перша – відсутність самостійного складу злочину «Евтаназія» та кримінальна відповідальність за діяння, котрі охоплюються даним поняттям («евтаназія»), як за звичайне умисне вбивство, але із врахуванням мотиву співчуття, прохання потерпілого тощо, що виступають пом'якшуючими обставинами (наприклад, законодавство Албанії, Росії, Казахстану, Таджикистану, Куби, Литви та ін.); друга – наявність самостійного складу злочину «Евтаназія» та кримінальна відповідальність як за привілейоване умисне вбивство (близько чверті усіх держав світу – наприклад, законодавство Австрії, Німеччини, Греції, Грузії, Іспанії, Італії, Македонії, Молдови, Польщі, Португалії, Швейцарії та ін.) [13, с. 92].

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) не містить спеціальної норми, котра б передбачала кримінальну відповідальність саме за евтаназію як умисне вбивство із жалю на прохання потерпілого–смертельно хворого. У зв'язку з цим суб'єкти правозастосовної діяльності України залежно від способу вчинення евтаназії (дія чи бездіяльність) та мотивів, які спонукають до її вчинення кваліфікують діяння: що фактично є активною евтаназією, тобто позбавленням життя на прохання пацієнта, за ч. 1 ст. 115 КК України (просто умисне вбивство); у випадку спричинення смерті потерпілому не із співчуття до нестерпних мук пацієнта, а заради отримання матеріальної винагороди, за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України (умисне вбивство з корисливих мотивів); що є пасивною евтаназією, за ч. 2 ст. 137 КК України (неналежне виконання обов'язків

щодо охорони життя та здоров'я дітей), за ч. 2 ст. 139 КК України (незаконна лікувальна діяльність) або ж за ч. 2 ст. 140 КК України (неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником). При цьому смерті людини положення статей 137, 139 та 140 КК України відводять роль кваліфікуючої ознаки цих складів злочину [14].

Враховуючи досвід іноземних держав щодо криміналізації евтаназії, а також законодавчого визначення виду та межі покарання за неї, вбачаються можливі два шляхи гуманізації українського законодавства із кримінальної відповідальності за неї: 1) поява в КК України статті, що містила б спеціальний привілейований (з пом'якшуючою обставиною) склад злочину «Евтаназія», так як, переконані, для цього є усі підстави – наявність об'єктивних і суб'єктивних ознак, котрі характеризують діяння як злочин або ж 2) законодавче закріплення жалю чи схожих мотивів у якості загальної пом'якшуючої обставини.

Відповідно у визначенні покарання за евтаназію необхідно виходити з наступного:

1) за умови передбачення «Евтаназії» як самостійного привілейованого складу умисного вбивства розмір санкції повинен містити не більш суворі межі покарання за уже існуючі в КК України привілейовані склади умисного вбивства (ст.ст. 116-118 КК України – «Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання», «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини», «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця»). За таких міркувань акт евтаназії має каратися виправними роботами або обмеженням волі, або ж позбавленням волі на певний строк;

2) у випадку законодавчого закріплення жалю або подібних мотивів як загальної пом'якшуючої обставини злочину покарання, за діяння, що носять характер евтаназії, мають бути максимально наближеними до мінімальної межі основного складу злочину «Умисне вбивство» (ч. 1 ст. 115 КК України) – сім років позбавлення волі [15].

На нашу думку, найбільш доцільним і гуманним є впровадження в кримінальне законодавство України «Евтаназії» як привілейованого складу умисного вбивства. Адже незважаючи на те, що низка ознак складу злочину «Евтаназія» є тотожними ознакам основного складу злочину «Умисне вбивство», проте, окремі особливості умисного вбивства та евтаназії як суспільно небезпечних діянь, що посягають на життя іншої людини, не дозволяють повністю їх отождествлювати та кваліфікувати за ознаками одного й того ж складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України (основного складу умисного вбивства) [16].

Ведучи мову про спільність ознак цих двох складів злочину, маємо на увазі такі їх ознаки, як: об'єкт складу злочину – суспільні відносини в сфері охорони права на життя людини; суспільно небезпечні діяння, що полягають у посяганні на життя іншої людини, суспільно небезпечні наслідки – смерть цієї людини, а також суспільно небезпечний причинний зв'язок між ними (як ознаки об'єктивної сторони складу злочину); вину у формі прямого умислу, спрямованого на спричинення смерті іншій людині (як ознака суб'єктивної сторони складу злочину).

Частина 1 ст. 27 Конституції України проголошує: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Таким чином на конституційному рівні державою імплементовано положення важливих для європейської спільноти міжнародно-правових актів із прав людини – Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. (ст. 3), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (ст. 2), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. (ст. 6). Право на життя законодавчо закріплено ч. 1 та ч. 2 ст. 281 Цивільного кодексу України, де зазначено, що найголовнішим і невід'ємним правом людини є право на життя, а також те, що фізична особа не може бути позбавлена життя [17, с. 440–441].

«Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання» – знаходимо у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (ч. 1 ст. 2), що водночас містить як заборону будь-якого свавільного позбавлення життя іншої людини, так і зобов'язання держав охороняти право кожного на життя. Тому держави повинні мати у своєму розпорядженні таке законодавство, за яким свавільне позбавлення життя іншої особи кваліфікується як злочин [18, с. 441].

Кримінально-правова охорона права на життя має певні правові межі, оскільки починається з моменту виникнення права на життя і припиняється із його втратою. Нажаль, у національному законодавстві України відсутнє офіційне визначення моменту, з якого починається життя людини, хоча законодавець встановив його кінець – біологічна смерть, тобто смерть головного мозку (ст. 15 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 р.) [19]. Виходячи із медичних і юридичних аспектів виникнення життя людини, цілком слушно на рівні вітчизняного законодавства початком людського життя, а відповідно й кримінально-правової охорони, визнати народження (формування) головного мозку людини – досягнення плодом повних 22 тижнів внутрішньоутробного розвитку.

Евтаназія як вбивство на прохання смертельно хворого, де слово «вбивство» є ключовим, посягає на цінність, яка охороняється законом – на право на життя. Це свідчить про суспільну небезпеку цього діяння і необхідність його криміналізації. Тим більше, що на вершині охоронюваних кримінальним законом цінностей, знаходяться саме права та свободи людини (ч. 1 ст. 1 КК України) [20, с. 442]. Відповідно безпосереднім об'єктом складу злочину «Евтаназія» виступатимуть суспільні відносини із охорони права на життя людини, що, як зазначалося вище, ріднить цей склад злочину із іншим – основним складом умисного вбивства.

Що стосується об'єктивної сторони складу злочину «Евтаназія», то її обов'язкові ознаки (суспільно небезпечні діяння, суспільно небезпечні наслідки та суспільно небезпечний причинний зв'язок між ними) є схожими із аналогічними ознаками умисного вбивства як основного складу злочину.

Пряму вказівку на заборону евтаназії в Україні містить ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: «Медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань». Медики зобов'язані надавати медичну допомогу в повному обсязі пацієнту, який знаходиться в критичному для життя стані. Чинний Цивільний кодекс України теж забороняє задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя (в ч. 4 ст. 281). Більше того, дана лікарем клятва Гіппократа, зобов'язує на вчинення усе можливого задля порятунку життя пацієнта [21, с. 442]. Тому діяння, що йдуть всупереч згаданим законодавчим положенням мають тягти за собою кримінальну відповідальність. Саме для цього необхідно прописати в кримінальному законодавстві України чітку заборону на евтаназію та визначити покарання за її порушення.

Об'єктивну сторону складу злочину «Евтаназія» як і основного складу умисного вбивства характеризують: діяння, що посягають на життя іншої особи; суспільно небезпечні наслідки у вигляді фізіологічної смерті потерпілого; суспільно небезпечний причинний зв'язок між посяганням на життя іншої особи та її фізіологічною смертю. Як і в умисному вбивстві, в евтаназії суспільно небезпечне діяння може проявлятися у формі дії та бездіяльності. Ріднить їх і те, що на практиці найчастіше реалізуються шляхом дії. Адже у більшості випадків акт евтаназії полягає у застосуванні до потерпілого (невиліковно хворого) спеціальних засобів чи інших дій, результатом котрих є швидка та безболісна смерть (так звана активна евтаназія).

Проте, далеко не поодинокими є випадки пасивної евтаназії, коли смерть невиліковно хворого пацієнта є результатом бездіяльності медичних працівників, а також соціальної евтаназії – нового виду евтаназії, зміст якої полягає в наступному: рішення позбавити когось життя виходить з тих міркувань, що кошти, необхідні для лікування безнадійно хворих дорогими препаратами, зберігаються для лікування тих хворих, які після одужання зможуть повернутися до життя [22, с. 442]. Ці два види евтаназії є прикладом позбавлення життя потерпілого від злочину шляхом бездіяльності.

Суттєвими ознаками, що не дозволяють повністю отождествлювати евтаназію із основним складом умисного вбивства є потерпілий та суб'єкт цих двох складів злочину. Потерпілим від евтаназії може бути лише безнадійно хвора людина, котра знаходиться в термінальній стадії хвороби і переносить страшні муки, а в умисному вбивстві – будь-яка фізична особа. При цьому важливу роль відіграє спосіб вираження волевиявлення хворого про заподіяння йому смерті – «прохання», «вимога» чи «згода», а це означає, що евтаназія застосовується лише із справжньої волі пацієнта (про дійсність такого волевиявлення може свідчити його фіксація за допомогою відеозапису, складання письмової заяви тощо). У кожному випадку евтаназія повинна виключити ймовірність як фальсифікації волевиявлення потерпілого, так і використання винним необдуманого, передчасного заяви, зробленого потерпілим у стані фрустрації. Коли потерпілий під впливом обману, омани або інших подібних обставин висловив своє прохання про спричинення йому смерті, або ж коли це прохання виходило

від малолітньої, душевнохворої або особи, що страждає депресивним станом, то такі дії винного не мають жодного відношення до еутаназії та кваліфікуються як просте або ж як кваліфіковане умисне вбивство.

На відміну від основного складу умисного вбивства, що характеризується загальним суб'єктом злочину (фізична осудна особа, котра на момент вчинення злочину досягнула 14 років), еутаназія вимагає спеціального суб'єкта злочину – медичного працівника. Саме мотив жалості медичного працівника до мук пацієнта та мета його діяння – припинення страждань смертельно хворої людини – є тими пом'якшувачими обставинами, котрі дають підстави говорити про появу в КК України ще одного привілейованого складу умисного вбивства, так як свідчать про знижену суспільну небезпеку еутаназії в порівнянні зі звичайним умисним вбивством. Ці пом'якшувачі обставини обов'язково повинні взятись до уваги українським законодавцем при вдосконаленні законодавства, та в подальшому – суб'єктами правозастосування при кваліфікації злочинного діяння та визначенні міри кримінальної відповідальності за нього.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що вчинення злочину за мотивами жалю до приреченого на смерть невиліковно хворого з метою припинення його страждань та на його прохання є менш суспільно небезпечним порівняно із простим умисним вбивством (ч. 1 ст. 115 КК України), а також свідчить про меншу загрозу суспільству особи, що його вчинила, ніж та, котру становить звичайний вбивця. Усе це вимагає гуманізації кримінального законодавства шляхом запровадження «Еутаназії» як привілейованого складу умисного вбивства.

Особливості потерпілого та суб'єкта злочину, мотиву та мети його вчинення мають максимально враховуватись як при конструюванні складу злочину «Еутаназія», так і при визначенні виду та меж покарання. Відповідальність за еутаназію мають становити не більш суворі види та межі покарання, як ті, що уже визначені в КК України за інші привілейовані склади умисного вбивства (ст. ст. 116–118 КК України). За таких міркувань особа, що вчинила еутаназію має каратись виправними роботами або обмеженням волі, або ж позбавленням волі на певний строк (не більше, ніж до 5 років).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Протяг О. Потрібен закон про допомогу смертельно хворим / О. Протяг – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://health.unian.net/ukr/detail/186679>
2. Ворона В. Право на еутаназію як складова права людини на життя / В. Ворона // Право України. – 2010. – №5. – С. 199–205.
3. Грищенко О. Проблема державного забезпечення права людини на застосування еутаназії / О. Грищенко // Юридичний журнал – 2005. – № 6 – С. 49–55.
4. Гришук В. Еутаназія : суспільна та кримінально-правова оцінка / В. Гришук // Право України. – 2010. – № 9. – С. 110–119.
5. Новітська І. Підстави для криміналізації еутаназії в Україні / І. Новітська // Митна справа. – 2011. – №2 (74). – Ч. 2. – С. 439–443.
6. Сергатиєв М. О. Згода потерпілого як обставина, що виключає злочинність діяння / М. О. Сергатиєв, М. А. Лавренко // Держава та регіони. – Серія : «Право». – 2012. – С. 150–157.
7. Стрельцов Є. Еутаназія : духовні, моральні та правові складові / Є. Стрельцов // Юридичний вісник України. – 2009. – №16. – С. 32–40.
8. Чорнобровий М. Еутаназія (філософсько-правовий підхід) / М. Чорнобровий, Р. Стефанчук, С. Лозінська // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2007. – №4. – С. 7–18.
9. Еутаназія – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>
10. Еутаназія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com.ua/15100827/pravo/evtanaziya>
11. Еутаназія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com.ua/15100827/pravo/evtanaziya>
12. Капинус О. Современное уголовное право в России и за рубежом : некоторые проблемы ответственности : [Сборник статей] / О. Капинус – М. : Издательский дом «Буквед», 2008. – 320 с.
13. Капинус О. Современное уголовное право в России и за рубежом : некоторые проблемы ответственности : [Сборник статей] / О. Капинус – М. : Издательский дом «Буквед», 2008. – 320 с.
14. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III (редакція від 1 січня 2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
15. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III (редакція від 1 січня 2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
16. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III (редакція від 1 січня 2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
17. Новітська І. Підстави для криміналізації еутаназії в Україні / І. Новітська // Митна справа. – 2011. – №2 (74). – Ч. 2. – С. 439–443.
18. Новітська І. Підстави для криміналізації еутаназії в Україні / І. Новітська // Митна справа. – 2011. – №2 (74). – Ч. 2. – С. 439–443.
19. Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» від 16 липня 1999 р. № 1007–XIV (редакція від 5 грудня 2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 377.
20. Новітська І. Підстави для криміналізації еутаназії в Україні / І. Новітська // Митна справа. – 2011. – №2 (74). – Ч. 2. – С. 439–443.
21. Новітська І. Підстави для криміналізації еутаназії в Україні / І. Новітська // Митна справа. – 2011. – №2 (74). – Ч. 2. – С. 439–443.
22. Новітська І. Підстави для криміналізації еутаназії в Україні / І. Новітська // Митна справа. – 2011. – №2 (74). – Ч. 2. – С. 439–443.

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.1

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ В КРАЇНАХ СНД LEGAL REGULATION OF HOUSE ARREST IN CIS COUNTRIES

Безрукава А.Ф.,

*здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена дослідженню особливостей правового регулювання інституту домашнього арешту в країнах СНД. Проаналізовано, які правові норми сприяють широкому застосуванню запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту в кримінальному провадженні цих країн та водночас забезпечують захист прав осіб, до яких його застосовано, та виділено, які правові норми цьому заважають. Автор робить висновки про необхідність втілення в кримінально-процесуальне законодавство України деяких положень, які регулюють домашній арешт в країнах СНД, з метою більш ефективного застосування цього запобіжного заходу у вітчизняній судово-слідчій практиці.

Ключові слова: домашній арешт, запобіжний захід, контроль за дотриманням обмежень, країни СНД, місце виконання домашнього арешту.

Статья посвящена исследованию особенностей правового регулирования института домашнего ареста в странах СНГ. Проанализировано, какие правовые нормы способствуют широкому применению меры пресечения в виде домашнего ареста в уголовном производстве этих стран и одновременно обеспечивают защиту прав лиц, к которым он применен, и выделены, какие правовые нормы этому мешают. Автор делает выводы о необходимости введения в уголовно-процессуальное законодательство Украины некоторых положений, регулирующих домашний арест в странах СНГ, для более эффективного применения этой меры пресечения в отечественной судебной-следственной практике.

Ключевые слова: домашний арест, мера пресечения, контроль за соблюдением ограничений, страны СНГ, место домашнего ареста.

The article deals with peculiarities of legal regulation of the house arrest institute in the CIS countries. It is analyzed what legal standards support a broad use of house arrest in the criminal proceedings of those countries and at the same time protect the rights of persons to whom it is applied, and highlights what laws prevent this. The author concludes the need of introducing in the Ukrainian criminal legislation some regulations of house arrest, used in the CIS countries, for a more effective application of this preventing measure in the national criminal proceedings.

Key words: house arrest, preventive measure, control of constraints implementation, the CIS countries, the place of house arrest.

Постановка проблеми. Законодавства країн Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД) найбільш наближені до українського. За роки, які минули після розпаду Радянського Союзу, країни СНД прийняли національні кримінально-процесуальні кодекси. На даний час в цих державах сформувалася практика застосування деяких кримінально-процесуальних інститутів та норм, які включені також в Кримінальний процесуальний кодекс України. Серед них і домашній арешт. В Україні домашній арешт почав застосовуватися лише з 19 листопада 2012 року зі вступом в чинність Кримінального процесуального кодексу. Оскільки в нашій державі практика застосування домашнього арешту ще не склалася, є доцільним дослідити особливості правового регулювання цього запобіжного заходу в країнах СНД для запозичення позитивного досвіду цих держав.

Стан дослідження. Обрана тема українськими правознавцями ще не висвітлювалася, а досліджувалася переважно в працях таких зарубіжних вчених, як К. Т. Балтабаєв, Є. В. Салтиков, В. А. Светочев. Вітчизняні науковці, такі як М. Й. Вільгушинський, В. С. Горещка, О. П. Кучинська, Ю. А. Ліхолетова, О. І. Марченко, В. Г. Уваров, приділяли увагу цій темі лише частково,

розглядаючи історію становлення інституту домашнього арешту в Російській Імперії, Радянському Союзі, або зазначаючи деякі особливості регулювання домашнього арешту в Російській Федерації сьогодні. Саме тому метою статті є аналіз правового регулювання домашнього арешту в країнах СНД, виявлення у відповідних Кримінально-процесуальних кодексах положень, які сприяють ефективному застосуванню цього запобіжного заходу, та надання на їх основі пропозицій по вдосконаленню вітчизняних правових норм, які регулюють домашній арешт.

Виклад основного матеріалу. До держав-учасниць СНД входять 11 країн, домашній арешт передбачений в Кримінально-процесуальних кодексах Азербайджану, Білорусії, Казахстану, Киргизії, Молдови, Росії, Таджикистані та України, а в Кримінально-процесуальних кодексах Вірменії, Туркменістану та Узбекистану цей інститут відсутній. Розглянемо кримінально-процесуальні норми країн СНД, в яких існує інститут домашнього арешту.

Згідно зі ст. 163 Кримінально-процесуального кодексу Азербайджанської Республіки (далі – КПК АР), домашній арешт полягає в накладенні визначених су-